

DOI: 10.5613/rzs.49.1.5

Jadranka Švarc, Jasminka Lažnjak

Innovation Culture in Crony Capitalism: Does Hofstede's Model Matter?

Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2017, 236 str.

Knjiga Jadranke Švarc, znanstvene savjetnice Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar iz Zagreba, i Jasminke Lažnjak, redovite profesorice na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, naslova *Innovation Culture in Crony Capitalism (Inovacijska kultura u klijentelističkom kapitalizmu)* i podnaslova *Does Hofstede's Model Matter? (Vrijedi li Hofstedeov model?)*, spoj je teorijskog i empirijskog istraživanja. Inovacijska kultura nedovoljno je istražena u Hrvatskoj, ali i na svjetskoj razini, a njezina je analiza važna jer razvoj i napredak inovacija neposredno pozitivno utječu i na ukupan društveni i ekonomski razvoj i napredak.

U "Uvodu" se ističe upravo ta, među znanstvenicima često zastupana, postavka "da inovacije i poduzetništvo pridonose nacionalnoj konkurentnosti, ekonomskom prosperitetu i društvenom blagostanju". No, ukupan razvoj ovisi i o institucionalnim uvjetima, a odnos prema inovacijama, koje tvore složeni i kontekstualni društveni fenomen, bitan je jer će gospodarstvo brže rasti kad su inovacije povećane u vlastitom društveno-ekonomskom okruženju. Bitna je i sposobnost društva da stvara poticajne institucionalne uvjete poput tzv. nacionalnoga inovacijskog sustava (str. 15). Zato je primijenjen model Geerta Hofstedeja temeljen na teoriji nacionalne kulture i istraživanja nacionalne inovacijske kulture, a koji je, premda izložen mnogim kritikama, umnogome potvrđen,

pogotovo kad se u obzir uzmu međuregionalne razlike. To je utjecalo na prihvaćanje koncepta empirijskog istraživanja nacionalne i regionalne kulture s pomoću dimenzija kulture (str. 18–19), čime se povezuju i uvjeti za uspješnost inovacija i poduzetništva.

U prvom dijelu knjige, "Teorijska pozadina", u pet se poglavlja i niz potpoglavlja iznose teorijski koncepti i ishodi empirijskih istraživanja pojedinih aspekata inovacija, društvenih determinanti inovacija, inovacijske kulture, koncepta nacionalne kulture i regionalne inovacijske kulture. U prvom poglavlju ("Inovacije") izložene su inovacije kao "jedan od osnovnih koncepta u ekonomskoj teoriji", koje se prepoznaju u razvoju od doba industrijske revolucije do suvremene ekonomije. Predstavlja se niz teorija inovacija, počevši od one Schumpeterove, po kojoj su inovacije glavni pokretač ekonomskog rasta i društvenog prosperiteta, pa do inovacija kao ključnog čimbenika rasta produktivnosti, neoklasičnog modela rasta R. M. Solowa zasnovanog na egzogenim tehnološkim promjenama, evolucijske teorije tehnoloških promjena te utjecaja klijentelističkog kapitalizma na netransparentni tranzicijski proces (V. Franičević i I. Bičanić). Slijede razmatranja i niza drugih aspekata inovacija.

U poglavlju "Koncepti nacionalne kulture" najprije se izlažu najpopularniji modeli nacionalne kulture i njihovih dimenzija ili vrijednosnih orijentacija. To su, među inim, modeli G. Hofstedeja, S. H. Schwartz, R. Ingleharta, F. Trompenaara i C. M. Hampden-Turnera te GLOBE projekt R. J. Housea. U četirima potpoglavljima autorice potom pružaju kratki pregled teorija s osvrtom na Hrvatsku (Inglehartove, Schwartzove, Trompenaarove i Hampden-Turnerove teorije te pregled GLOBE projekta). U potpoglavlju "Kratki pregled Hofstedeovog modela" potom detaljnije iznose obilježja modela koji

je Hofstede od 1966. godine razvijao kao istraživač-psiholog u tvrtki IBM služeći se slučajevima mnogih od otprilike 117 000 zaposlenika te tvrtke u 40 zemalja. Hofstede je u svojem radu detektirao šest ključnih kulturno-vrijednosnih dimenzija, od kojih čak četiri u obliku suprotnosti: distanca moći, izbjegavanje neizvjesnosti, individualizam nasuprot kolektivizmu, muškost nasuprot ženskosti, dugoročna nasuprot kratkoročne orijentacije i dopuštenje nasuprot ograničenju (str. 96).

U drugom dijelu knjige ("Empirijsko istraživanje") najprije se, u uvodnom poglavlju, ističu značajni naponi hrvatskih vlada, od 2001. godine nadalje, uloženi u razvijanje hrvatskoga inovacijskog sustava i inovacijske politike (str. 141–142). Potom su predstavljena tri osnovna cilja istraživanja: analiza i opis razlika u pogledu Hofstedeovih kulturnih dimenzija među hrvatskim regijama, analiza i opis kulturnih dimenzija u rasponu od proinovacijskih do neprijateljskih prema inovacijama i detektiranje odnosa između Hofstedeovih kulturnih dimenzija i inovacija te poduzetničkih kapaciteta regija. Pokazani su i primjeri razlika u razvijenosti hrvatskih regija prema bruto domaćem proizvodu po stanovniku i razvojnom indeksu. Sjeverozapadna Hrvatska tako je postigla 64,3% BDP-a po stanovniku Europske unije, ali istočna (Panonska) Hrvatska samo 34,5%, pri čemu je Zagreb u tom pogledu dvostruko razvijeniji od Slavonije (str. 142–143). U konceptualnom potpoglavlju potom se naglašava važnost europske proinovacijske politike i proinovacijske kulture koja teži visokom stupnju individualizma, niskom stupnju distance moći, visokom stupnju muškosti, niskom stupnju izbjegavanja neizvjesnosti, dugoročnoj orijentaciji i dopuštenju nasuprot ograničenju. Te Hofstedeove kulturne dimenzije, navodi se, valja staviti u odnos prema regijama i varijablama/indikatorima kao što su percepcija inovacijskog sustava, percepcija poduzetničkih pogodnosti, percepcija korupcije, percepcija pravila zakona

i statistički pokazatelji (str. 142–147). U metodološkom potpoglavlju predstavlja se korišteni uzorak od 1 000 hrvatskih građana iz anketnog istraživanja Pilarov barometar hrvatskog društva provedenog od ožujka do svibnja 2015. (str. 148–149).

U cjelini posvećenoj rezultatima prikazuju se podaci za šest kulturnih dimenzija po utvrđenim regijama, uz usporedbu regija. Prema vrijednosti skorova za dimenziju distance moći, najviša je vrijednost utvrđena za Zagreb i okolicu, pa za Liku i Banovinu te sjevernu Hrvatsku, a ispod hrvatskog prosjeka su Slavonija, Dalmacija i Istra. U slučaju Istre riječ je o niskoj toleranciji na društvene nejednakosti, s visokim stupnjem ekonomskog razvoja i sklonosti lijevoj političkoj orijentaciji, ali u slučajevima Zagreba i okolice te Like i Banovine o prevladavanju tradicionalnih vrijednosti. Na dimenziji individualizam najviše su vrijednosti zabilježene u Zagrebu i okolicu, pa slijede Slavonija i Istra, a ispodprosječni su Dalmacija, Lika i Banovina te sjeverna Hrvatska. Nadalje, dimenzija muškosti ima najvišu vrijednost za Liku i Banovinu, pa slijede regije Zagreba i okolice i Dalmacije, još uvijek kao iznadprosječne, a ta je dimenzija najmanje izražena u sjevernoj Hrvatskoj, Slavoniji i Istri.

Autorice ocjenjuju da je zagrebačka regija razmjerno kontradiktorna zbog "sukoba" distance moći i individualizma. Slavonija je najveće iznenađenje jer ima čak četiri proinovativne dimenzije (niži stupanj distance moći i izbjegavanja neizvjesnosti te viši stupanj individualizma i dopuštenja uživanja) i samo dvije protuinovacijske (niži stupanj muškosti i dugoročne orijentacije). U pogledu stupnja dopuštenja uživanja u životu, Zagreb i okolica imaju najvišu vrijednost te dimenzije, pa slijedi Slavonija, a najmanju vrijednost sjeverna Hrvatska, Istra, Lika i Banovina te Dalmacije. Sjeverna Hrvatska ima najvišu vrijednost za dimenziju dugoročne orijentacije, a najmanju Istra, kao najviše sklona kratkoročnoj orijentaciji.

U istraživanju su, dalje, korelacijskom analizom provjeravane Hofstedeove kulturne dimenzije u odnosu na inovacijske i poduzetničke kapacitete regija, a povezano i s indeksima regionalne kompetitivnosti i razvoja kao statističkih pokazatelja (npr., bruto dodana vrijednost po zaposlenom, brutoplaće i spomenuti indeksi sa subindikatorima, uz korupciju). Niz vrijednosti pokazao se negativno povezanim. Primjerice, korupcija je negativno korelirana s muškosti i dopuštenjima, što znači da takve kulturne orijentacije korespondiraju s manjim povjerenjem u lokalne političare i poduzeća, a ljudi skloniji dugoročnoj orijentaciji u većoj mjeri traže jači zakonski okvir i manje sive ekonomije (str. 163–165). Predstavljaju se još i analize dimenzija nacionalne kulture povezane sa sociodemografskim obilježjima (rod/spol, dob, religioznost, politička orijentacija i radni status; str. 166–170) te, zaključno, problemi istraživanja, ograničenja modela i usporedbe (str. 170–175).

U trećem dijelu knjige (“Alternativni pristup u proučavanju inovacijske kulture”), u poglavlju “I što sad? Krenimo dalje od Hofstedeovog modela”, autorice su dodatno predstavile relevantna istraživanja nekolicine hrvatskih sociologa i politologa koja bi mogla rasvijetliti određene probleme istraživanja iz ove studije. U potpoglavlju naslovljenom s “Teorije prijednog puta” najprije se konstatira manjak istraživanja vezanih za inovacije i sociokulturne vrijednosti i norme bivših socijalističkih, tranzicijskih, zemalja. Za predstavljanje je posebno odabran sociolog Josip Županov i njegovo istraživanje tzv. egalitarnog sindroma, ali i manje ili više kritički osvrti na taj koncept (D. Dolenc, V. Katunarić i D. Sekulić i drugi). Kao teorijski pristup, sociolog A. Štulhofer 2000. godine

obrađuje ga kao sklop kolektivnih stavova sastavljen od osam komponenti (perspektiva ograničenih dobara, norma jednakih plaća, redistributivna etika, antipoduzetnički stav, “opsesija privatnim biznismenom”, intelektualna regimentacija, antiprofesionalizam i antiintelektualizam). U posebnom tekstu o teorijama otiska (ostavljanje traga na buduće stanje ili situacijski model reakcije) naglasak je na empirijskim istraživanjima A. Štulhofera i I. Burića provedenim 2015., koji su egalitarni sindrom dosljednije i znanstveno preciznije istražili od Županova. Uz te i druge studije (poput E. R. Banlieve), autorice ukazuju na cijeli niz čimbenika opstrukcije u klijentelističkom kapitalizmu (str. 186–187). U potpoglavlju “Hrvatski tip kapitalizma” izlaže se potom niz pojmova i obilježja takvog kapitalizma (politički, nacionalni, predatorski, tajkunski, divlji; str. 188–191), a u potpoglavlju “Bilješka o korupciji” na osnovi opsežne bibliografije ponuđen je izbor radova važnih za problematiku korupcije, a naročito njezinih posljedica i mehanizama. Napokon, u poglavlju “Epilog: Je li pilot u zrakoplovu?” izlaže se stanje u političkom životu Hrvatske koje su obilježile dvije vlade čiji su premijeri morali odstupiti sa svojih položaja. Riječ je se o aferama vezanim uz slučaj naftnih kompanija INA-e i MOL-a u 2009., kao primjer korupcije i klijentelizma, te koncerna Agrokor iz 2017. (str. 197–201).

Valja zaključiti da je ovo djelo, u cjelini najviše vezano uz ekonomsku sociologiju, vrijedno preporuke te vrsno i kritički pisano, od teorijskog pristupa do predstavljanja i rasprave rezultata provedenog istraživanja.

Zlatko Hinš
Zagreb

